

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารสรุปเป็นประเด็นหัวข้อได้ ดังนี้

1. แนวคิด และรูปแบบในการประเมิน
2. ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม
3. แนวคิด ทฤษฎีการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม
4. บทบาทของโรงเรียนต่อการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด และรูปแบบในการประเมิน

ความหมายของการประเมิน

นักการศึกษาและนักวิจัยได้ให้ความหมายของการประเมินไว้ ดังนี้

สมบูรณ์ สุริยวงศ์, สมจิตรา เรืองศรี และเพ็ญศรี เศรษฐวงศ์ (2543, หน้า 233)

ให้ความหมายการประเมินว่า เป็นกระบวนการจัดหาข้อมูล สารสนเทศ สำหรับการกระทำ การตัดสินใจ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544, หน้า 20-21) ให้ความหมายการประเมินว่า เป็นกระบวนการ ใช้ดุลพินิจ (Judgment) และ/หรือค่านิยมและข้อจำกัดต่าง ๆ ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เกณฑ์ที่กำหนดไว้อาจเป็นเกณฑ์แบบสัมพัทธ์หรืออิงกลุ่ม หรือเกณฑ์สัมบูรณ์ ก็ได้ สรุปเป็นสมการ ดังนี้

การประเมิน = การวัด + ดุลพินิจ

พิสนุ พองศรี (2549, หน้า 2) ให้ความหมายการประเมินว่า การประเมิน หมายถึง การตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยนำสารสนเทศหรือผลจากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

จากความหมายของการประเมินดังกล่าว สรุปได้ว่า การประเมินหมายถึง กระบวนการทำงานอย่างเป็นระบบเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศ โดยใช้ดุลพินิจในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและนำผลที่ได้เปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

รูปแบบการประเมิน

รูปแบบการประเมินที่ผู้เชี่ยวชาญทางการประเมินหลายท่านได้เสนอไว้มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งด้านแนวคิดและวิธีการนำไปใช้ โดยทั่วไปนิยมแบ่งรูปแบบการประเมินออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision-Oriented Evaluation Models) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล สารสนเทศสำหรับการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของ Alkin (1969), Stufflebeam (1971) และ Hammond (1973)

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (Judgmental Evaluation Models) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล สารสนเทศสำหรับกำหนดและวินิจฉัยคุณค่าของโครงการนั้น ๆ ได้แก่รูปแบบการประเมินของ Scriven (1967), Stake (1973) และ Provus (1973)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดมุ่งหมาย (Objective-Centered Evaluation Models) เป็นรูปแบบการประเมินที่เน้นการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากโครงการว่าบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ได้แก่รูปแบบการประเมินของ Tyler (1959), Cronbach (1970) และ Kirkpatrick (1959)

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของ Tyler

การประเมินตามแนวคิดของ Tyler เป็นรูปแบบที่เปรียบเทียบผลลัพธ์ที่คาดหวังกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง สารสนเทศที่ได้จากการประเมินด้วยรูปแบบนี้คือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ รูปแบบการประเมินตามแนวคิดของ Tyler จึงเหมาะสำหรับการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) มีขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. เขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมให้ชัดเจน สามารถวัดได้จากวัตถุประสงค์ที่อยู่ในระดับกว้างหรือเป็นนามธรรมมากกว่า
2. กำหนดเนื้อหา สถานการณ์ที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน
3. เลือกพัฒนาการสร้างเครื่องมือวัดผล
4. ใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

5: ประเมินผลโดยการเปรียบเทียบข้อมูลกับวัตถุประสงค์

จากแนวคิดและขั้นตอนดังกล่าว จะเน้นความชัดเจนของวัตถุประสงค์ ซึ่งมีจุดเด่นคือ มีความสะดวกและความชัดเจนในการประเมิน

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของ Stake

การประเมินตามแนวความคิดของ Robert E. Stake นั้น คำนึงถึงความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกันของบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับโครงการในการประเมินโครงการ ผู้เกี่ยวข้องคนหนึ่งอาจต้องการทราบเกี่ยวกับความแน่นอนและสอดคล้องในการวัด เพื่อการประเมินนั้น ๆ ในขณะที่ผู้เกี่ยวข้องคนอื่นอาจต้องการทราบทิศทางการทำงานของโครงการ หรือผู้ใช้ผลผลิตของโครงการอาจมีความต้องการอีกรูปหนึ่ง สำหรับนักวิจัยอาจต้องการสารสนเทศที่แตกต่างไปจากผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เพราะการประเมินนั้นเพื่อที่จะรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของโครงการอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

ดังนั้นการประเมินโครงการจึงต้องมีการบรรยายเกี่ยวกับโครงการอย่างละเอียดเพื่อให้ครอบคลุมถึงสารสนเทศที่จะตอบสนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อจะนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการนั้น จึงเสนอรูปแบบของการประเมินโครงการอย่างมีระบบ โดยการบรรยายและตัดสินใจคุณค่าเกี่ยวกับโครงการตามหลักการของโครงการนั้น ๆ Stake ได้ตั้งชื่อแบบจำลองในการประเมินผลของเขาว่า แบบจำลองการสนับสนุน (Stake's Countenance Model)

Stake ได้เห็นว่า การประเมินโครงการจะต้องมี 2 ส่วน คือ การบรรยาย (Description) และการตัดสินใจคุณค่า (Judgment)

ในภาคการบรรยายนั้น ผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ประเมินจะต้องหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการให้ได้มากที่สุด ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. เป้าหมายหรือความคาดหวัง (Goals or Intents) เป้าหมายที่ครอบคลุมนโยบายทั้งหมด สำหรับการประเมินการศึกษาไม่ควรจะสนใจเป้าหมายเฉพาะในแง่พฤติกรรมของผู้เรียนเพียงอย่างเดียว ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย ความคาดหวังนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

1.1 สิ่งนำ (Antecedence) เป็นสภาพที่มีอยู่ก่อน ซึ่งอาจจะเกี่ยวพันกับผลของการเรียนการสอน

1.2 ปฏิบัติการ (Transactions) เป็นผลสำเร็จของการจัดการทำงานเป็นองค์ประกอบของกระบวนการเรียนการสอน

1.3 ผลลัพธ์ (Outcomes) เป็นผลของโปรแกรมทางการศึกษา

2. สิ่งที่เป็นจริงหรือสังเกตได้ (Observations) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสภาพความเป็นจริงมีส่วนประกอบ 3 ส่วนเช่นกัน คือ สิ่งนำ ปฏิบัติการ และผลลัพธ์

ความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่เป็นอย่างจริง มิได้เป็นตัวชี้บ่งว่าข้อมูลที่เราได้มีความเที่ยงหรือความตรง แต่เป็นเพียงสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ตั้งใจไว้ได้เกิดขึ้นจริงเท่านั้น

ในภาคการตัดสินใจคุณค่า เป็นส่วนที่จะตัดสินว่า โครงการประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด นักประเมินต้องพยายามศึกษาว่า มาตรฐานอะไรบ้างที่เหมาะสมในการที่จะนำมาเปรียบเทียบเพื่อช่วยในการตัดสินใจโดยทั่ว ๆ ไป เกณฑ์ที่ใช้มี 2 ชนิด คือ

1. เกณฑ์สัมบูรณ์ (Absolute Criterion) เป็นเกณฑ์ที่เราตั้งไว้ อาจเกิดขึ้นก่อนโดยมีความเป็นอิสระจากพฤติกรรมของกลุ่ม
2. เกณฑ์สัมพัทธ์ (Relative Criterion) เป็นเกณฑ์ที่ได้มาจากพฤติกรรมของกลุ่ม ถ้าผู้ประเมินไม่สามารถหามาตรฐานที่จะนำมาเปรียบเทียบได้ ก็ต้องพยายามหาโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบเพื่อช่วยในการตัดสินใจ แบบจำลองนี้มุ่งเน้นความสอดคล้องและความสมเหตุสมผลของเมตริกบรรยาย และเมตริกตัดสินคุณค่า สำหรับความสอดคล้องนั้นมี 2 ลักษณะ คือ

2.1 Contingence เป็นความสอดคล้องเชิงเหตุผล จะพิจารณาความสัมพันธ์ในแนวตั้งตามรูปแบบของ Stake

2.2 Congruence เป็นความสอดคล้องที่ปรากฏขึ้นจริง หรือเป็นความสอดคล้องในเชิงประจักษ์ (empirical) พิจารณาความสัมพันธ์ในแนวนอนตามของ Stake

ข้อดีสำหรับรูปแบบของการประเมินของ Stake คือ เสนอวิธีการประเมินเป็นระบบเพื่อจัดเตรียมข้อมูลเชิงบรรยาย และตัดสินคุณค่า มีมาตรฐานในการประเมินปรากฏชัดเจน แต่มีข้อจำกัดคือ เซลล์บางเซลล์ของเมตริกมีความคาบเกี่ยวกัน และความแตกต่างระหว่างเซลล์ไม่ชัดเจน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งภายในโครงการได้

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของโพรวัส (Provus's Discrepancy Evaluation model)

การประเมินหลักสูตรตามรูปแบบนี้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 237-238) เป็นการประเมินความแตกต่าง หรือการประเมินความไม่สอดคล้อง ซึ่งจะประเมินหลักสูตรทั้งหมด 5 ส่วน คือ 1) การออกแบบ (Design) 2) ทรัพยากรหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเริ่มใช้หลักสูตร (Installation) 3) กระบวนการ (Processes) 4) ผลผลิตของหลักสูตร (Products) และ 5) ค่าใช้จ่ายหรือผลตอบแทน (Cost) โดยมีขั้นตอนการประเมินเหมือนกัน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน (Standards – S) ของสิ่งที่ต้องการวัดก่อน เช่น มาตรฐานด้านเนื้อหา เป็นต้น

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือการปฏิบัติจริงของสิ่งที่ต้องการวัด (Performance – P)

ขั้นที่ 3 นำข้อมูลที่รวบรวมได้ในขั้นที่ 2 มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ในขั้นที่ 1 (Comparison – C)

ขั้นที่ 4 ศึกษาความแตกต่างหรือความไม่สอดคล้องระหว่างผลการปฏิบัติจริงกับเกณฑ์มาตรฐาน (Discrepancy – D)

ขั้นที่ 5 ส่งผลการประเมินให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะยกเลิกการใช้หลักสูตรที่ประเมิน หรือปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติเกณฑ์มาตรฐานให้มีคุณภาพดีขึ้น (Decision Making)

การประเมินหลักสูตรในรูปแบบนี้ สามารถประเมิน โครงการหรือหลักสูตรที่กำลังดำเนินการอยู่ และสามารถประเมินในขั้นตอนใดก็ได้ คือ ตั้งแต่ขั้นการวางแผนจนถึงขั้นการนำไปใช้ นอกจากนี้ยังสามารถประเมินทั้งในระดับโรงเรียน ระดับอำเภอหรือระดับประเทศได้

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model)

รูปแบบการประเมินหลักสูตรแบบ CIPP เป็นรูปแบบการประเมินหลักสูตรของ Stufflebeam and Others (1974, pp. 218-232) ที่ได้นำเสนอรูปแบบการประเมินผลโครงการศึกษาต่อคณะกรรมการประเมินผลการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเรียกว่า The Phi Delta Kappa National Study Committee on Evaluation รูปแบบการประเมินหลักสูตรแบบนี้มีชื่อย่อว่า CIPP Model เป็นการมุ่งประเมินสภาพการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตร 4 ด้าน คือ

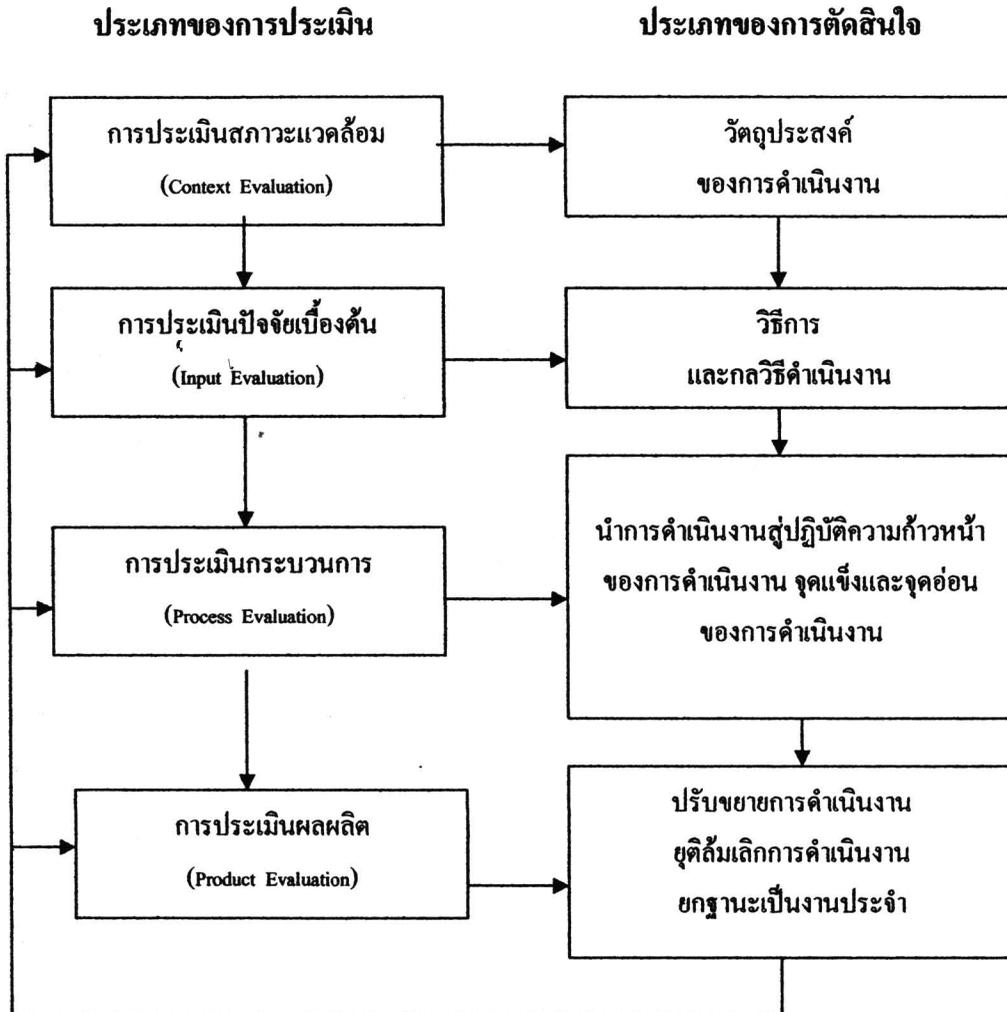
1) การประเมินบริบท (Context - C) ซึ่งได้แก่ สภาพสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความต้องการของคนในชุมชน แนวคิด และปรัชญาในการจัดการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งบริบทเหล่านี้จะนำไปสู่การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่เหมาะสม

2) การประเมินปัจจัยตัวป้อน (Input - I) ได้แก่ ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นต้นว่า ความพร้อมในด้านตัวครู ผู้บริหาร อาคารเรียน งบประมาณ สื่อวัสดุ อุปกรณ์ ฯลฯ

3) การประเมินกระบวนการ (Process - P) ได้แก่ กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งจะครอบคลุมกระบวนการบริหารและบริการหลักสูตร กระบวนการสอนของครู กระบวนการเรียนของนักเรียน ฯลฯ

4) การประเมินผลผลิต (Product - P) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน ซึ่งเกิดกับนักเรียน และการปฏิบัติงานในโรงเรียน ทั้งนี้โดยนำไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายของหลักสูตร หรือความหวังของสังคม ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่าหลักสูตรบรรลุผลตามหลักการและจุดมุ่งหมายได้มากน้อยเพียงใด

การประเมินตามแนวคิดและรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) ใช้ในการประเมินเพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของ โครงการ กิจกรรม ดังรูปแบบความสัมพันธ์ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการประเมินที่ช่วยตัดสินใจของสตัฟเฟิลบีม

ที่มา : สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544, หน้า 168)

จากการศึกษารูปแบบของการประเมินที่แตกต่างกันนี้ แต่ละรูปแบบมีทั้งจุดเด่นและจุดด้อยทำให้ผู้ศึกษาพิจารณาใช้รูปแบบการประเมินของ Stufflebeam's CIPP Model เพราะมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหาร โครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจ อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์การประเมิน คือ การให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ เน้นการแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่าง ฝ่ายประเมินกับ ฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าว คือ

ฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูล และนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมิน

ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

ความหมายของคุณธรรม

ประภาศรี พรประกาย (2553, <http://www.academic.bu.ac.th>) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพความดีทั้งหลายที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล

ประภาศรี สีหอำไพ (2550, หน้า 23) ให้ความหมายของคุณธรรม ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชีวิตในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี การกระทำที่ดีย่อมผลิตผล ของความดี คือ ความชื่นชมยกย่อง ในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้

กรมวิชาการ (2544, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของคำว่าคุณธรรม คือ ความดีงามอันมีอยู่ในตัวบุคคล คุณธรรมเกิดจากการปลูกฝังการที่ได้ยิน ได้เห็น และได้อ่านที่สำคัญที่สุด คือ ได้เห็นพฤติกรรมที่แสดงคุณธรรมของบุคคลที่เคารพรักเป็นตัวอย่าง

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2546, หน้า 182) ให้ความหมายคุณธรรมว่า คุณธรรม (Morality) หมายถึง สภาพของคุณงามความดี

นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2545, หน้า 6) ให้ความหมายของคุณธรรม ดังนี้ คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม เป็นนามธรรม

จรวัยพร ธรณินทร์ (2553, <http://www.charuaypontorranin.com>) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงลักษณะในทางที่ดีที่ถูกต้อง เหมาะสมของบุคคล เป็นลักษณะที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคลเป็นตัวกำหนดความประพฤติของบุคคลหรือการกระทำ

ความหมายของจริยธรรม

พจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (2546, หน้า 291) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่าหมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎ ศีลธรรม”

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต (2543, หน้า 10-11) กล่าวว่า จริยธรรมหมายถึงการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไปการครองชีพ การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหว ของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัวด้านสังคมด้านอารมณ์ ด้านปัญญา จริยะ

ถ้าเป็นการดำเนินชีวิตหรือการครองชีวิตที่ถูกต้อง ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ มีจิตใจไร้ทุกข์ อย่างแท้จริงท่านเรียกว่า พรหมจริยะ แปลว่า การครองชีวิตอย่างประเสริฐ หรือชีวิตประเสริฐ

ประภาศรี สีหอำไพ (2550, หน้า 19) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและควรปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม

นงเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2545, หน้า 6) ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ดังนี้ จริยธรรม หมายถึง การแสดงออกหรือการประพฤติปฏิบัติที่ดีเหมาะสมตามมาตรฐานที่สังคมกำหนด

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2546, หน้า 182) กล่าวว่า จริยธรรม (Ethic) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติที่กำกับอยู่ในจิตใจของคน ซึ่งถ้าผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติดีก็จะส่งผลให้เกิดสันติสุขแก่สังคม

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง คุณความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี (2553, <http://nucha.chs.ac.th>) ได้สรุปไว้ ดังนี้ มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สามารถเรียนรู้และรับการฝึกอบรมสั่งสอน จนสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อโลกได้ ในการเรียนรู้และการฝึกอบรมเพื่อสะสมประสบการณ์ชีวิต มนุษย์ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมไปด้วยพร้อม ๆ กัน เพราะคุณธรรม จริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนเป็นอย่างมาก อาจสรุปความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมได้ ดังนี้

1. ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบสุข ไม่พบอุปสรรค
2. ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอตว์ ไม่ลืมตัว จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งใดก็จะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ
3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ
4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้นำทางอ้อมแล้ว ยังแนะนำสั่งสอนได้โดยตรง
5. ช่วยให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ ที่รับเรียนมาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า
7. ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้มนุษย์

ความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญ คือ สามารถลด ปัญหา ขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตน ดีแล้ว อุปสรรค ศัตรู ภัยอันตราย ก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง

แนวคิด ทฤษฎีการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม

ประกาศรี สืออำไพ (2550, หน้า 24-25) ให้แนวทางในการพัฒนาคุณธรรม (Moral Progress) ไว้ว่า การพัฒนาคุณธรรมในการจัดการศึกษาด้านจริยธรรม ผู้สอนควรปลูกฝังแนวคิด ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา ดังนี้

1. การยอมรับความแตกต่างระหว่างความคิดกับความชั่ว
2. ใช้หลักสากลในการพิจารณาสภาพการณ์ สามารถแยกแยะความดีงาม ที่เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไป
3. ความเข้าใจในคุณธรรม สามารถตัดสินใจเลือกประพฤติเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ต้อง เลือกในขอบเขตของความถูกต้อง
4. ความต่อเนื่องสัมพันธ์กันของระบบที่สร้างเสริมคุณภาพ มีแก่นสารที่เป็นหลัก ชัดเจน มีสัมพันธ์ภาพติดต่อกัน โดยลำดับ
5. การวิเคราะห์วิจารณ์ความประพฤติได้ด้วยแนวทางของตนเอง
6. การตัดสินใจคุณธรรม เป็นการพัฒนาขั้นสุดท้ายในการพัฒนาคุณธรรมระยะเริ่มแรก เพราะเป็นความสามารถของบุคคลที่ตัดสินใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งทำแล้วจะเป็นความดีสามารถอธิบาย รายละเอียดและมีเหตุผลพิสูจน์ได้ว่าเป็นที่ยอมรับของสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับเงื่อนไขการทำความดีหรือพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ พวกหนึ่งเห็นว่า สิ่งแวดล้อมทางสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคล หมายความว่าคนเราจะดีหรือชั่วนั้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยหลักคั้นให้ดีหรือชั่ว กลุ่มหนึ่งเห็นว่า การพัฒนาทางด้านจริยธรรมของบุคคลเป็นไปตามขั้นตอนที่แน่นอนตายตัว จะพัฒนา ไปตามวิถีทางที่คั้นผู้บุกเบิกแนวคิดนี้ คือ Piaget (1948) และ Kohlberg (1976)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget (อ้างใน ดวงเดือน พันธุนาวิน, 2524, หน้า 27-28) ได้แบ่ง พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามการใช้เหตุผลของเด็ก ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม เริ่มตั้งแต่แรกเกิดถึงสองขวบ เด็กในขั้นนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียด มีแต่ความอยากความต้องการทางกายซึ่งจะต้องได้รับการบำบัด โดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น

2. ขั้นยึดคำสั่ง ช่วงอายุ 2-8 ขวบ เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่ คือ ประกาศิตที่ต้องกระทำตาม

3. ขั้นยึดหลักแห่งตน ช่วงอายุ 8-10 ขวบ เกิดการพัฒนาทางสติปัญญาและประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนเด็กด้วยกันเกิดความเกรงกลัวอำนาจภายนอกจะกลายเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่ง หมายถึง การแลกเปลี่ยนกัน และความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงอายุ 8-10 ขวบ เด็กที่อยู่ในสภาพสังคมปกติจะบรรลุถึงขั้นที่สาม แต่มีเด็กบางคนที่พัฒนาการอาจหยุดชะงักอยู่ในขั้นที่สองเนื่องด้วยการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือสังคม หรืออาจเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อน

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Kohlberg (อ้างใน สลิลลา แสงมณี, 2539, หน้า 23) ซึ่งเป็นที่คนทั่วโลกยอมรับ นั่นก็คือ ทฤษฎีระดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมเชิงเหตุผล แบ่งออกเป็น 3 ส่วน และแยกเป็นขั้น ๆ ดังนี้

ระดับขั้นก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ 2 -10 ปี) เป็นระดับที่เด็กยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจกระทำมี 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ยึดหลักหลบหลีกการ โดนลงโทษทางกาย เพราะกลัวจะได้รับความเจ็บปวด (อายุ 2-7 ปี)

ขั้นที่ 2 ยึดหลักการแสวงหารางวัลที่เป็นวัตถุสิ่งของ (อายุ 7-10 ปี) ระดับเกณฑ์อายุ (อายุ 10-16 ปี) เด็กจะกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อยของตนมี 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 ยึดหลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบเห็นแก่พวกพ้องเป็นสำคัญ (อายุ 10-13 ปี)

ขั้นที่ 4 ยึดหลักการทำตามหน้าที่เคารพกฎหมาย ปฏิบัติตามกฎระเบียบของศาสนาเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดีและสำคัญ (อายุ 13-16 ปี) ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (อายุ 16 ปี- ผู้ใหญ่) ในระดับนี้ การตัดสินใจพฤติกรรมใด ๆ เป็น ไปตามความคิดและเหตุผลของตนเอง มี 2 ขั้นตอน

ขั้นที่ 5 ยึดหลักการควบคุมตนเอง ภาควุฒิใจเมื่อตนทำดี และมีหิริ คือความละอายใจตนเองเมื่อกระทำความผิด (อายุ 16 ปี- ผู้ใหญ่ตอนต้น)

ขั้นที่ 6 ยึดหลักการคติสากล มีโอตปปะ คือ เกลียคกลัวความชั่วเพราะความชั่วแม้ไม่มีใครจะเห็นจะทำให้กระทำจำเป็นต้องทำชั่วมากยิ่งขึ้น รุนแรงยิ่งขึ้นทุกที ซึ่งจะปรากฏในผู้ใหญ่เพียงบางคนเท่านั้น

บทบาทของโรงเรียนต่อการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน คณะผู้วิจัยสถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา(ไอเอฟดี) (2549, หน้า 37) ได้ให้แนวทางระดับสถานศึกษา เกี่ยวกับการบริหารจัดการกิจกรรมสำหรับผู้เรียน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความต้องการกิจกรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้เรียน โดย วิเคราะห์จากกลุ่มผู้เรียน ผู้ปกครอง และคนในชุมชน เพื่อจัดกิจกรรมได้สอดคล้องตาม ความสนใจ ความต้องการ และสภาพปัญหาคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดขึ้น
2. การจัดกิจกรรม/โครงการที่มีส่วนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างหลากหลาย เพื่อผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาได้ตามศักยภาพ ความถนัด และความ สนใจ เพื่อใช้เสริมการเรียนรู้การสอนในชั้นเรียน โดยเป็นกิจกรรมที่มุ่งใช้ทรัพยากรที่มีใน สถานศึกษาหรือชุมชนอย่างคุ้มค่า
3. การจัดกิจกรรมเสริมช่วงปิดภาคเรียน เช่น ค่ายอาสาสมัครต่าง ๆ ค่ายคุณธรรม กิจกรรมสิ่งประดิษฐ์เพื่อพัฒนาชุมชน ฯลฯ เพื่อใช้เวลาว่างในการพัฒนาตนเองและเกิด ประโยชน์ โดยใช้ทรัพยากรในสถานศึกษาและชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

จากรายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างจริยธรรม : บูรณาการระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546, หน้า 19-21) ประเด็นการเสวนาที่ 4 โรงเรียนเสริมสร้างศีลธรรมจริยธรรมอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียน เก่ง ดี มีความสุข สรุปได้ ดังนี้

1. ครูต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อเพื่อนครูและต่อนักเรียน
2. โรงเรียนควรจัดกิจกรรมหน้าเสาธงโดยวางรากฐานด้านคุณธรรม จริยธรรมให้นักเรียน
3. จัดกิจกรรมให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระในวันธรรมสวนะ เพื่อให้นักเรียนมีสมาธิ
4. โรงเรียนต้องจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเป็นคนดีและให้ผู้ปกครอง ชุมชนมีส่วนร่วม
5. ควรพิจารณาความเหมาะสมในด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิของครูผู้สอนคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาให้มีความน่าเชื่อถือและเป็นที่เคารพของนักเรียน
6. กระบวนการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนนั้นต้องปลูกฝังตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับมัธยมศึกษา
7. พัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้มีเนื้อหาที่น่าสนใจ เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของนักเรียน

8. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดนโยบายให้มีกฎข้อบังคับ โดยให้เด็กไปเข้าค่ายพัฒนา
คุณธรรม จริยธรรม

9. ผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการและผู้บริหาร โรงเรียนควรสนับสนุนและส่งเสริม
ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมการเข้าค่ายคุณธรรม

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, 2550 ได้สรุปบทบาทสำคัญของโรงเรียนสู่การปฏิบัติในการ
เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ดังนี้

1. ใช้วิธีการทางบวกกับนักเรียน
2. จัดบรรยากาศในโรงเรียนให้เต็มไปด้วยความสงบ ความรักความเมตตา
3. จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้สวดมนต์ไหว้พระในวันสำคัญทางศาสนา
4. บูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ในวิชาต่าง ๆ
5. ส่งเสริมการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
6. จัดให้นักเรียนออกไปรับใช้ช่วยเหลือสังคม
7. จัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม
8. เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม
9. ครูต้องเป็นแบบอย่างคุณธรรมแก่นักเรียน
10. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 33 - 37) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมคุณธรรม
จริยธรรมว่าต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบใน โรงเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม
คุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน ได้แก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน สำหรับ
ขั้นตอน ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมี 7 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียน
2. จัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร
3. สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน
4. จัดตั้งองค์กรนักเรียน
5. จัดกิจกรรมในหลักสูตรกับเป้าหมายการพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย
6. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. ประเมินผล

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงแนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมดังนี้

1. แนวทางในการศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน

ดังนี้

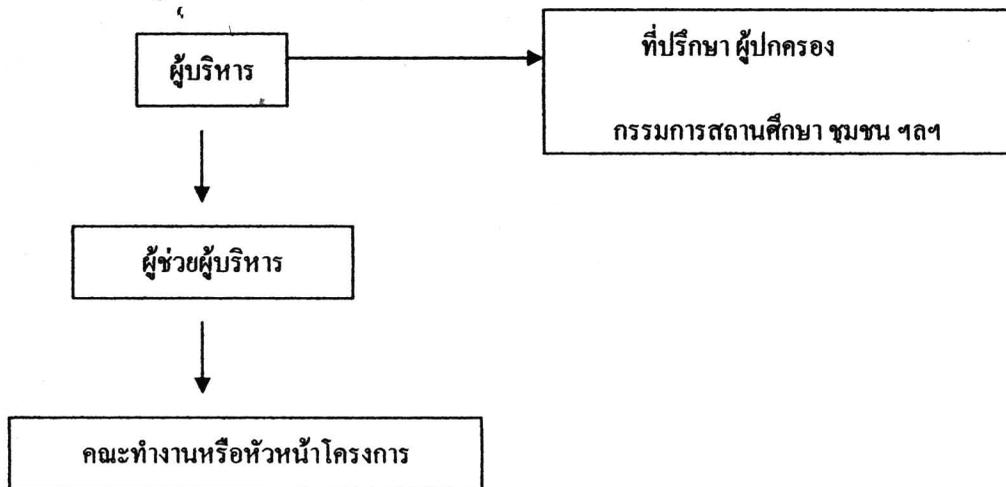
1.1 สำรวจสภาพปัญหาในเรื่องจริยธรรมด้านต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ว่าอยู่ในสภาพเช่นไร เป็นต้น

1.2 พิจารณาแนวโน้มในอนาคตที่สังคมต้องการให้มีคุณลักษณะอย่างไร เช่น สังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

1.3 นำผลจากการดำเนินในข้อ 1.1 และ 1.2 มาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นปัญหา และในอนาคตสังคม ต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2. แนวทางในการจัดตั้งองค์กรในโรงเรียนและพัฒนาบุคลากร

2.1 การจัดตั้งองค์กร รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัยทั้งระบบโรงเรียนมีรูปแบบดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัยทั้งระบบโรงเรียน
ที่มา : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 35)

ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนแบ่งเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

- (1) ให้นำนโยบายมอบหมายงานตั้งคณะกรรมการ
- (2) ให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เช่น ติดต่อกับชุมชน เป็นต้น

- (3) ติดตามกำกับดูแล

2.1.2 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

- (1) สำรวจปัญหา

(2) เสนอแนะกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือ นวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาและดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ

(3) ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น จัดประชุมชี้แจง

(4) ติดตามผล กระบวนการทำงาน สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.1.3 บทบาทและหน้าที่ของครู

(1) ร่วมมือเพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมทั้งการเผยแพร่ การสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

(2) ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

(3) หาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

2.1.4 บทบาทหน้าที่ขององค์กรนักเรียน

(1) ช่วยดูแลกำกับการปฏิบัติตนของนักเรียน

(2) สร้างความสำนึกให้นักเรียนประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ทั้งต่อตัวนักเรียนในองค์กรเอง และนักเรียนคนอื่น ๆ

2.1.5 บทบาทและหน้าที่ของที่ปรึกษา คือ ให้คำปรึกษาและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาจิตพิสัย

2.2 แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้บริหารและคณะทำงานซึ่งมี ดังนี้

2.2.1 ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจในแนวทางพัฒนาจิตพิสัย

2.2.2 ใช้ระบบกลุ่มในการพัฒนา เช่น แบ่งกลุ่มการทำงานและมีหัวหน้ารับผิดชอบ เป็นต้น

2.2.3 อบรมผู้นำนักเรียน

2.2.4 จัดประชาสัมพันธ์ เช่น ข่าวสาร จุลสารให้ความรู้ จดหมายข่าว เป็นต้น

2.2.5 ติดตามผล

3. แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน มีแนวทาง ดังนี้

3.1 จัดประชุมชี้แจง

3.2 ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองประเมินการพัฒนาจิตพิสัยของนักเรียนที่บ้าน

3.3 จัดให้มีการพบปะผู้ปกครอง เช่น การเยี่ยมบ้าน หรือเชิญมาร่วมกิจกรรม

ที่โรงเรียน ครูไปร่วมกิจกรรมสำคัญในหมู่บ้าน

3.4 ครูควรจัดกิจกรรมพัฒนาจิตพิสัยเมื่อเด็กลงไปปฏิบัติให้ผู้ปกครองเห็น จะทำให้ผู้ปกครองเห็นคุณค่าและเกิดความสำนึกที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาจิตพิสัย

3.5 โรงเรียนขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เพื่อเข้ามาช่วยกันพัฒนาจิตพิสัย

4. แนวการจัดองค์กรนักเรียน เป็นการจัดให้นักเรียนทำงาน เช่น จัดสถานนักเรียน จัดกลุ่มสี ของนักเรียน เป็นต้น เพื่อบริการนักเรียนและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนา จิตพิสัย ซึ่งการจัดองค์กรของนักเรียนและการบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นี้ อาจจะทำ โดยนักเรียน หรือครูก็ได้

5. แนวการจัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาจิตพิสัย ในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในห้องเรียนนั้น ครูทุกคนต้องมีความพร้อมใจที่จะร่วมกันจัด กิจกรรมในห้องเรียนให้สอดคล้องกับปรัชญาโรงเรียนด้วย ร่วมกันกำกับดูแลนักเรียน ให้เป็นไปตามข้อตกลง เช่น การตรงต่อเวลา ครูทุกคนต้องร่วมกันดูแลเรื่องการเข้าห้องเรียน การส่งงานของ นักเรียนเรียนให้ตรงเวลา เป็นต้น

6. แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่

6.1 การจัดชุมนุมต่าง ๆ

6.2 การจัดประกวดต่าง ๆ

6.3 การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนานิสัย เช่น การจัดกิจกรรมแบบ 5 ค

ค ที่ 1 ตระหนัก คือ สร้างกิจกรรมให้นักเรียนตระหนักว่าตนเองเป็นคนอย่างไร

ค ที่ 2 ดันแบบคือ ให้นักเรียนหาว่าคนดีหรือดันแบบที่ดีของสังคมเป็นอย่างไร

ค ที่ 3 ตัวเสริมแรง คือ หาวิธีการเสริมแรงที่เด็กทำดี เป็นการเสริมแรงกระตุ้น

ให้คนอื่นเห็นเป็นแบบอย่าง

ค ที่ 4 ควบคุมตนเอง

ค ที่ 5 ติดตามประเมินผล

7. แนวทางการประเมินผลการพัฒนาจิตพิสัย

ในการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่าง ที่ครูควรประเมิน เช่น สภาพแวดล้อม ตัวนักเรียน ตัวครู หรือกระบวนการที่ครูใช้ในการพัฒนา การประเมินอาจใช้ได้หลาย ๆ วิธี เช่น การสังเกต การประเมินตนเอง การสัมภาษณ์ การใช้สังคมมิติ การให้กลุ่มรายงาน เป็นต้น

จากแนวคิดการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษาสามารถ สรุปได้ถึงความสำคัญ ของคุณธรรม จริยธรรม ได้ดังนี้

1. ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐาน หรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลาย เป็นตัวกำหนด การแสดงออกว่าควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมิน การ ปฏิบัติของเราและบุคคลอื่น
2. ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจ และแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เขาเลือก ทางใดทางหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แทนที่จะเลือก ในทางช่วยพวกพ้องหรือปฏิบัติในทางไม่สุจริต
3. ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจหรือผลักดันของบุคคล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมดำเนินงานโดยใช้ ข้อมูลแนวคิดและข้อค้นพบจากผลการวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ธวัชชัย เกื้อเกตุ (2542) ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วม โครงการอบรม คุณธรรมค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญาบันฑิตาราม อ.คลองหลวง จ. ปทุมธานี พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วม โครงการอบรมคุณธรรมค่ายพุทธบุตร ส่วนใหญ่มีความคาดหวังในเรื่อง การได้ทำหน้าที่ของชาว พุทธ ร้อยละ 81.3 ได้เป็นคนดี ร้อยละ 78.8 ได้ปฏิบัติธรรม ร้อยละ 76.6 ได้ระเบียบวินัย ร้อยละ 74.4

ศักดิ์ชัย มโนวงศ์ (2544) จากผลการศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 อำเภอคอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมทางจริยธรรมด้าน การใฝ่เรียนใฝ่รู้ ด้านความขยัน ด้านความประหยัด ความซื่อสัตย์ และความตรงต่อเวลาอยู่ในระดับ ปานกลาง พฤติกรรมทางจริยธรรมด้านความมีวินัย อยู่ในระดับมาก พฤติกรรมแต่ละด้านต้องมีการ เตรียมความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน ให้โอกาสได้แสดงออก และจัดกิจกรรมที่ สนองต่อความต้องการของผู้เรียน

พจนีย์ แพ่งศรีสาร (2547) ศึกษาการประเมิน โครงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนปรีณัฏร์รอยเขตต์วิทยาลัย อำเภอเมืองเชียงใหม่ เครื่องมือ ในการศึกษา คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ และคณะกรรมการ ดำเนินงาน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ด้านสภาพแวดล้อม โรงเรียนมีการกำหนดคน โยบายชัดเจนมากซึ่งสอดคล้องกับ หลักการ เหตุผล และวัตถุประสงค์ของโครงการ วิธีการดำเนินการ รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้กับ นักเรียนนั้นมีความเหมาะสมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

2. ด้านปัจจัยนำเข้า โรงเรียนมีการวางแผนการดำเนินงาน โครงการชัดเจนต่อเนื่อง ตามธรรมเนียมของโรงเรียน มีงบประมาณและจำนวนครูดำเนินการอย่างเพียงพอ และได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองทุกปี

3. ด้านกระบวนการ โรงเรียนมีการวางแผนก่อนที่จะเริ่มดำเนินงานอย่างเหมาะสม กิจกรรมที่จัดในโครงการได้เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานและมีการประสานกับบุคคล องค์กรภายนอกทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและระหว่างดำเนินโครงการ อย่างสม่ำเสมอ

4. ด้านผลผลิต นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง มีความพึงพอใจในรูปแบบของกิจกรรม ระดับมาก และเห็นว่าเป็น โครงการที่ดี รูปแบบของกิจกรรมในโครงการมีความเหมาะสม วิทยากรสามารถบรรยายได้ชัดเจน มีความน่าสนใจ สนุกสนาน พร้อมกับสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม สามารถพัฒนาจิตของนักเรียนให้ดีขึ้น ส่วนประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ คือ ได้รับฟังข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ทิพวรรณ แสนมงคล (2547) ศึกษาเรื่องการประเมินโครงการ โรงเรียนวิถิพุทธ ของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เชียงใหม่ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โดยทำการประเมินด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยหลักการ เหตุผล วัตถุประสงค์และความเหมาะสมกับนโยบาย และสภาพของสถานศึกษาโดยรวมพบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก

วาสนา ตะกาศ (2548) ศึกษาเรื่องการประเมินการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 พบว่าจากการประเมินการดำเนินงานโรงเรียน ด้านปัจจัยผลการวิจัยพบว่าทุกองค์ประกอบประกอบ โดยเฉพาะด้านการดำเนินงานบริหารจัดการ อย่างเป็นระบบ คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ ปรัชญา พันธกิจ เป้าหมายโดยกำหนดไว้ในแผนธรรมนูญ โรงเรียน หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธอยู่ในระดับมาก

ถวัลย์ บัวสละ (2550, www.grad.nu.ac) ศึกษาการดำเนินงานของผู้บริหารในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนตามทัศนของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตร พบว่า การดำเนินงานของผู้บริหารในกาส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ตามทฤษฎีของข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตรใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกำหนดนโยบาย ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ด้านนิเทศการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมนักเรียน อยู่ในระดับมากทุกด้าน

พัฒนา ว่องธนาการ (2551) ศึกษางานด้านส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของโรงเรียนโกวิทราษฎร์เชียงใหม่ พบว่า การดำเนินงานด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ของโรงเรียนโกวิทราษฎร์เชียงใหม่ได้คำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญซึ่งนั่นก็คือ การปลูกฝังคุณธรรม

จริยธรรมจะต้องอาศัยเวลา ความรัก ความเอาใจใส่ ความตั้งใจจริงของผู้สอน และความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีบทบาทสำคัญต่อการปลูกฝังคุณธรรม และการตระหนักว่า โรงเรียนเป็นแหล่งที่สองรองจากบ้านในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 6 ด้านที่ได้ดำเนินการเป็นการจัดกระบวนการเรียนการจัดการสภาพแวดล้อมให้เกิดอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการเรียนรู้ในตัวนักเรียน

พระมหาเฉลิมพล วิชา (2552) วิจัยการประเมินผลโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรมค่ายพุทธบุตรวัดพระศรีอารย์ ตำบลบ้านเลื่อม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี จุดประสงค์ของการวิจัย มีดังนี้ 1) เพื่อประเมินปัจจัยการนำเข้าของโครงการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมค่ายพุทธบุตร 2) เพื่อประเมินกระบวนการดำเนินงาน โครงการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม 3) เพื่อประเมินผลลัพธ์ของการดำเนินงานใน 4 ด้าน คือ ปฏิบัติการ การเรียนรู้ พฤติกรรมและผลลัพธ์ต่อสถานศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. โครงการอบรมค่ายคุณธรรม จริยธรรมวัดพระศรีอารย์ ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกรายด้าน พบว่า ด้านปัจจัยเบื้องต้น ผลการประเมินอยู่ในระดับมาก คือ ประเด็น พระวิทยากรมีความรู้ในหลักธรรมสามารถถ่ายทอดให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจ และผลการประเมินมีความเหมาะสมน้อย คือ ประเด็น งบประมาณที่ได้รับอนุมัติเพียงพอกับงบประมาณที่ใช้จ่าย ด้านกระบวนการ ผลการประเมินมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ ประเด็น การเตรียมความพร้อมของทางวัดมีความสะดวกต่อการดำเนินการอบรม และผลการประเมินเหมาะสมน้อย คือ ประเด็น การจัดกิจกรรมสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม ด้านผลลัพธ์ ผลการประเมินมีระดับความเหมาะสมมาก คือ ประเด็น มีทัศนคติที่ดีต่อค่ายพุทธบุตร และผลการประเมินเหมาะสมน้อย คือ ประเด็น รู้จักใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาเมื่อประสบปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง

2. ผลการประเมินโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรมค่ายพุทธบุตร วัดพระศรีอารย์ โดยภาพรวมของผู้เข้ารับการอบรมจำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และเมื่อจำแนกตามความคิดเห็นเกี่ยวกับด้านต่าง ๆ มีความแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ พบว่า ครูทุกคนต้องมีความตระหนักในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนทุกคน ห้องน้ำไม่เพียงพอ ควรปรับปรุงห้องพัก เพิ่มห้องน้ำ มีความเข้มงวดในเรื่องระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบการประเมินแบบต่าง ๆ และศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประเมิน ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่ารูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่เข้าใจง่ายและเป็นรูปแบบที่แสดงถึงการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีการปรับปรุงตัดสินผลทุกขั้นตอนจึงเป็นกระบวนการประเมินที่ครบทุกขั้นตอนกล่าวคือ ประเมินครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ซึ่งทำให้ทราบส่วนที่จะพัฒนาและเกิดการพัฒนามีทิศทางอันจะเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานการจัดกิจกรรมค่ายพัฒนาคุณธรรม โรงเรียนแม่ตื่นวิทยา อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน ต่อไป จึงได้เลือกรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model) ในการศึกษาครั้งนี้